

De wetenschap en de Peutinger-kaart

Ruud van Veen, Groningen

Niet iedereen weet precies wat de Peutinger-kaart is, maar de meeste mensen kunnen uit de toevoeging 'kaart' toch wel raden dat ze iets met topografie te maken heeft. Vorig jaar echter heeft archeoloog Ruud Halbertsma onder *SEM*-auteurs enige ontsteltenis veroorzaakt door hun boek over die kaart¹ te vergelijken met het werk van Willem Oltmans en Erich von Däniken.² Het is duidelijk dat de genoemde personen voor Halbertsma 'Het Kwaad' symboliseren, maar van iemand die aan de universiteit van Leiden werkt verwacht je toch een vergelijking die ook ergens op slaat. Halbertsma legt hier drie producten naast elkaar die werkelijk *helemaal niets* met elkaar te maken hebben. Door ze in één adem te noemen laat hij merken dat hij van geen ervan ooit kennis heeft genomen en waarschijnlijk alleen maar van horen zeggen heeft dat het alle drie 'stoute' dingen zijn. En hij heeft blijkbaar een erg hoge dunk van zijn eigen mening over de Peutinger-kaart. Een mening waarvan wel vaststaat dat hij die niet zelf heeft gevormd.

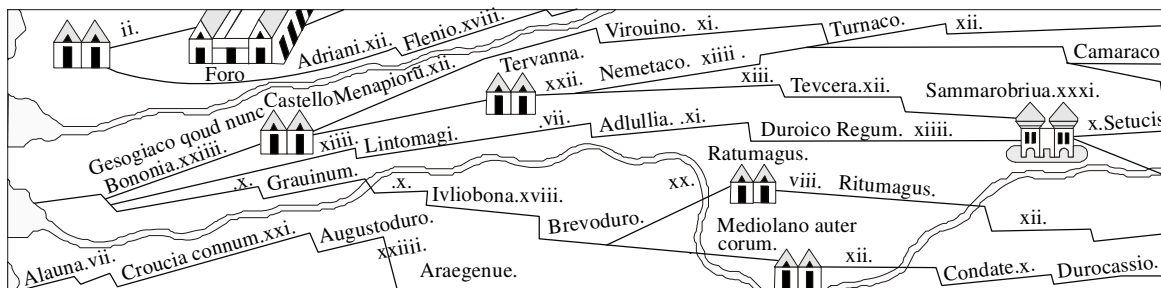
Want iemand die meent dat de 'officiële' wetenschap niet gewantrouwd mag worden beschouwt haar dus als een soort religie en zal heel veel van zijn kennis, zo niet alles, op gezag aangenomen hebben. Een verbod op het wantrouwen van de wetenschap is dan ook wel nodig om het geloof er in te houden, want wie een kritische blik durft te werpen op de prestaties ervan merkt al snel dat daar heel veel op aan te merken valt. De 'officiële' wetenschap heeft bijvoorbeeld geen kans gezien om een geloofwaardige uitleg van het Gallische deel van de Peutinger-kaart te produceren.

Het eerste dat een echte wetenschapper met de kaart zou doen is natuurlijk het nameten van de routes. Als dat ook werkelijk was gedaan, dan had de betreffende onderzoeker in ieder geval deze twee conclusies getrokken: 1° de lengte van de Gallische mijl bedroeg ca. 2½ km, en 2° kort na de verovering van Gallia hebben de Romeinen even gedacht dat de Gallische mijl of *leuga* ongeveer anderhalf keer zo groot was als hun eigen mijl. Sporen van die misvatting zijn in het Routeboek van Antoninus te vinden op de oudste routes, namelijk die langs de Rijn³ en vooral die van Lyon naar Boulogne⁴, die ook wel de 'weg van Agrippa' wordt genoemd. Ook de Peutinger-kaart heeft op die weg twee routes die in fantasiemijlen van 2,22 km zijn uitgedrukt, namelijk de stukken Autun - Auxerre (Augustodunum - Autessiodurum) en Amiens - Boulogne-sur-Mer (Samarobriva - Gesoriacum). Koester geen hoop gelovigen, het zijn echt de *enige* twee. Waarschijnlijk was dit misverstand al vóór de aanvang van onze jaartelling uit de weg geruimd, maar resten ervan zijn toch in de bronnen achtergebleven. Men heeft duidelijk nooit geprobeerd om die bronnen te actualiseren, vandaar dat Pompei en Herculaneum op de Peutinger-kaart te vinden zijn. Het kennen van de juiste lengte van de Gallische mijl is een groot voordeel bij pogingen om de diverse stations te lokaliseren en men kan er bovendien heel veel kopieerfouten mee ontdekken. De afstanden in de Romeinse reisgidsen waren van oorsprong waarschijnlijk zeer nauwkeurig opgegeven en veel foute afstanden laten zich verklaren door het feit dat de afschrijvers van de kaart de letters X, V en II voor elkaar aangezien hebben, ook wel V voor L of L voor I, en nog allerlei andere varianten. Ook veel voorkomend is het toevoegen of weglaten van een I.

Voorts zouden echte wetenschappers zich gerealiseerd hebben dat de Peutinger-kaart veel gevoeliger is voor fouten dan de geschreven bronnen. Bij het kopiëren van het Routeboek van Antoninus zijn ook veel afstanden verminkt of verwisseld en plaatsnamen zijn verhaspeld of overgeslagen, maar over het algemeen zijn de routes intact. Bij het kopiëren van rijtjes namen kan van alles mis gaan, maar de rijtjes blijven op zich bestaan. Ze krijgen bijvoorbeeld niet opeens andere begin- of eindpunten. Dat krijgen de routes op de Peutinger-kaart soms wel, omdat rode lijnen verkeerd op elkaar aangesloten zijn. Bovendien speelt op de kaart ruimtegebrek een rol. Bij het kopiëren zijn rivieren, kaartsymbolen of routes soms zo dicht op elkaar getekend dat afstanden op een andere plaats neergezet moesten worden of dat routes niet meer tussen hun naaste burens pasten en dan maar weggelaten werden. Soms zijn twee routes tot één samengevlochten. Soms zijn afstanden ten onrechte herhaald of van naburige routes overgenomen. Of een rode lijn is niet getrokken terwijl aan andere zaken, zoals los zwevende afstanden, is te zien dat er daar wel een lijn had moeten zijn. Om een lang verhaal kort te maken: de Peutinger-kaart krioelt van de fouten. Aan de reconstructie van de kaart door de 'officiële' wetenschap is dat echter niet te zien. Men heeft de kaart genomen zoals ze is, met alle fouten, blunders, onbegrijpelijkheden en onmogelijkheden die er op te vinden zijn. Dat heeft hier en daar geleid tot groteske oplossingen, zoals de PK-routes 25 en 26 (nummering Bruijnsteijn⁵), waarvoor ik in *SEMafoor*⁶ de juiste oplossing gegeven heb (nog een kleine correctie: het station

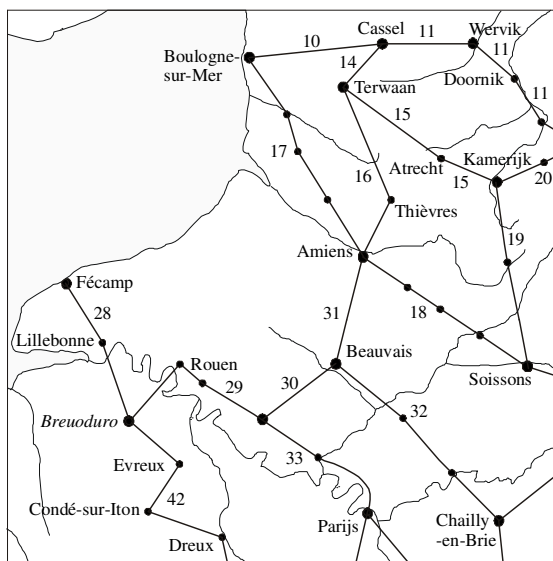
Mose is niet Meuvy, maar Meuse). Bruijnesteijn vat op p. 20 de narigheid in één zin samen: "Er komen hoogst onwaarschijnlijke wegverbindingen voor, terwijl voor de hand liggende verbindingen ontbreken".

Trouwens, een 'officiële' oplossing is er niet, al suggereert Halbertsma dat. Wat ik hier de 'oplossingen' van de wetenschap noem zijn de routes zoals die door Bruijnesteijn uit 'gezaghebbende' bronnen zijn overgenomen. Ze tonen aan dat de Peutinger-kaart bekeken is en dat men een halfbakken poging tot verklaring heeft gedaan, maar bestudeerd is ze niet en bij de talrijke vragen die ze oproept is niet naar een antwoord gezocht. Om dat te illustreren heb ik een klein stukje van de Peutinger-kaart geselecteerd dat dicht bij het probleemgebied van Wijffels, Rozemeyer, Kreijns en Delahaye ligt. Deze mannen zijn de auteurs van de belangrijkste hoofdstukken in het door Halbertsma 'gerecenseerde' boek en het is voor hen van belang om te weten wat er met routes op de Peutinger-kaart allemaal is uitgespoekt en met wat voor soort problemen ze dus rekening zullen moeten houden. Op het uitgezochte stukje Peutinger-kaart (afb. 1) komen zeven problemen voor, waarvan één (nr. 3) veroorzaakt door de wetenschap zelf.

afbeelding 1

afbeelding 2

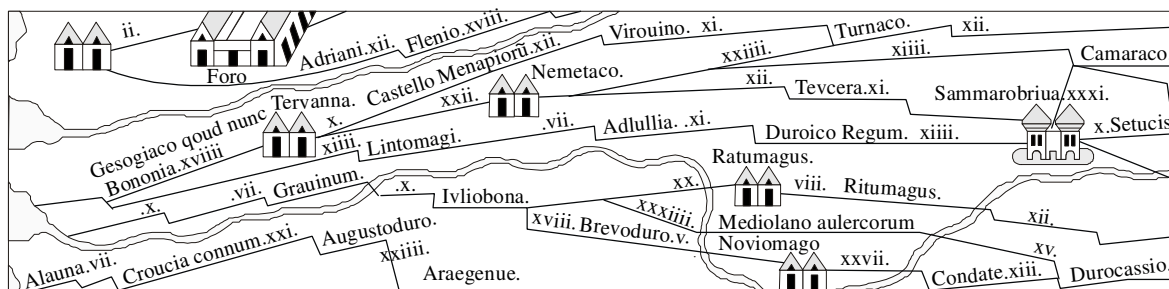
Links boven in het fragment⁷, nog boven de bovenste rivier, is een hoekje te zien van de 'Nederlandse' routes op de kaart, die het onderwerp zijn van de eerder genoemde SEM-publicatie.¹ We zullen ons er hier niet mee bezighouden. Links onder loopt een route door de Cotentin, met plaatsen als Alauna (Valognes) en Augustoduro (Bayeux). Ook die route blijft hier buiten beschouwing. Van de overblijvende routes is op afbeelding 2 de wetenschappelijke reconstructie in beeld gebracht. De nummering is die van Bruijnesteijn.⁵ De nummers 18, 19 en 30 t/m 33 zijn weer niet op afbeelding 1 te vinden. Het is erg lastig om de Peutinger-kaart met een topografische kaart in overeenstemming te brengen omdat ze op heel andere principes berust. Eigenlijk zou de Peutinger-kaart helemaal niet 'kaart' genoemd moeten worden. Het woord 'routeplanner' zou beter zijn. Maar *Peutinger-routeplanner* ligt niet zo lekker in de mond.

Op afbeelding 1 zijn allerlei eigenaardigheden te zien.

Probleem 1: het meest in het oog springt de vreemde positie van Castello Menapiorum (Cassel) en Tervanna (Terwaan) en het ontbreken van een afstand daartussen. Op het eerste gezicht lijken de plaatsen verwisseld te zijn. Terwaan ligt dicht bij de kust dan Cassel en niemand zou het in zijn hoofd halen om vanaf Boulogne-sur-Mer (Gesogiaco quod nunc Bononia) via Cassel naar Terwaan te reizen. Romeinen zouden dat in ieder geval niet gedaan hebben, want voor hen was de meest comfortabele weg die van Boulogne naar Desvres en vandaar over een mooie rechte *Chaussée Brunehaut* (Romeinse weg) naar Terwaan (19 mijl). Vanaf Terwaan liep dan een tweede mooie rechte weg via Quiestède, Pont d'Asquin en Bavinchove naar Cassel (10 mijl). In de tijd van Cassini⁸ was dit nog steeds de meest voor de hand liggende route. Bij Cassini is er wel een andere route van Boulogne naar Cassel, maar die liep via Liques, was ingewikkelder en ook langer (32 mijl). De verbinding over weg N42 bestond blijkbaar nog niet. Die zou vóór het midden van de twintigste eeuw ook niet veel voordelen geboden hebben, want ze loopt ongeveer parallel aan de Romeinse route, maar dan ca. 8 kilometer noordelijker. Of een route via Watten mogelijk

was is ook zeer de vraag. Die zou dan door het Forêt d'Éperleques gelopen hebben. Cassini geeft deze mogelijkheid niet. Als ze wel had bestaan zou ze ten opzichte van de route via Terwaan in ieder geval geen voordeel hebben geboden, want de afstand Boulogne - Cassel zou op deze manier ook 29 mijl hebben bedragen, dus net zo veel als via Terwaan. Natuurlijk heeft Cassini geen enkele bewijskracht voor de situatie op de Peutinger-kaart en is bovendien onbetrouwbaar.⁹

Hoe langer men op de kaart tuurt¹⁰, hoe onwaarschijnlijker een directe route Boulogne - Cassel wordt. Wat zegt het Reisboek van Antoninus er van? Dat zegt: Portu Gesoricensi - Tarvenna - Castello - Viroviacum - Turnacum - Pontes Caldis - Bagacum,¹¹ in modern Nederlands: de haven van Boulogne - Terwaan - Cassel - Wervik - Doornik - Escauptont - Bavay. Dit is het eerste stuk van de weg van Boulogne naar Keulen, in de oudheid de belangrijkste route in het noorden van Gallia. Ze loopt éerst naar Terwaan en dán naar Cassel. Zegt de eerste afstand na Bononia op de Peutinger-kaart misschien iets? Daar staat XXIII mijl. Te ver voor Terwaan en te kort voor Cassel. Maar stel nu eens dat er op het oorspronkelijke document XVIII heeft gestaan en dat V voor X is aangezien? Dan zou de eerste afstand negentien mijl bedragen en dat is precies de afstand Boulogne - Terwaan. Dat de kopiist van de Peutinger-kaart een getal heeft verhaspeld is zó normaal dat het bijna niet als fout gerekend hoeft te worden, maar hij heeft het document (niet de enige keer) ernstig verknoeid door in dit geval namen op een verkeerde plaats te zetten. Hoe deze route er uit had moeten zien toont afbeelding 3. Ten opzichte van het origineel zijn hier echter niet Cassel en Terwaan verwisseld, maar zijn Terwaan en Atrecht (Nemetaco) een plaats naar links geschoven. Waarom dat moet wordt duidelijker na het bespreken van het volgende probleem.

afbeelding 3

Probleem 2: we keren even terug naar afbeelding 1, want die geeft weer wat er op de Peutinger-kaart staat. Vanaf Tervanna (Terwaan) loopt daar een route via Tercera (Thièvres) naar Sammarobriua (Amiens). Op de toeristenkaart is een route te vinden die min of meer rechtstreeks van Terwaan naar Amiens leidt. Ze volgt vele kilometers kleine landweggetjes en paden totdat ze bij Héricourt, ten zuidwesten van St.-Pol-sur-Ternoise, op weg D104 uitkomt. Van daar zou de reis ook per fiets of auto voortgezet kunnen worden door Frévent, Doullens, Beauval en Villers-Bocage naar Amiens. Erg overtuigend ziet het er niet uit. Bovendien wordt Thièvres niet aangedaan, terwijl vriend en vijand het er over eens is dat daar *Tercera* lag. Dat is geen bewijs natuurlijk, want in de wetenschap tellen niet de meeste stemmen of de vrienden, maar de beste oplossing. Althans, dat zou zo moeten zijn. Thièvres lijkt de beste oplossing. Misschien liep de route van Terwaan via Thièvres naar Amiens? Over de landweggetjes van Terwaan naar Doullens en vandaar langs de Authie naar Thièvres? Dat ziet er nog steeds niet erg 'Romeins' uit, afgezien dan van het stuk Thièvres - Amiens, want dat maakt deel uit van de duidelijk wel Romeinse route van Amiens naar Atrecht (Nemetaco). In de afstand Terwaan - Thièvres zou bovendien een vreemde fout zijn gemaakt. Er staat XIII mijl, maar de weglengte is XXV mijl. Zouden de Romeinen meer dan 62 kilometer over landweggetjes gesjokt hebben terwijl de grote baan Atrecht - Terwaan in de omgeving lag? Dat is nu weg D341, een *Chaussée Brunehaut*. Als ik Romein was, dan nam ik die. Wat zegt het *Routeboek van Antoninus* er van? Dat kent geen route Terwaan - Amiens. Wél een route Terwaan - Atrecht en een route Atrecht - Amiens. Precies zoals logisch is. Aan de Peutinger-kaart hoeft nu niets gecorrigeerd te worden, want de oplossing voor probleem 1 houdt automatisch ook de oplossing van probleem 2 in. Dat met één correctie twee problemen verdwijnen is een aanwijzing dat die correctie terecht is. Toch lijkt dit probleem nog niet helemaal opgelost, want de afstanden kloppen niet precies.

Volgens de Peutinger-kaart zijn de afstanden op de route van Atrecht - Amiens tot Thièvres XIII mijl en vandaar naar Amiens XII mijl. Dat is niet correct. Het moet XII en XI mijl zijn. Hebben we hier toch nog een derde route met mijlen van 2,22 km? Nee, want het betreft hier een veel voorkomende fout, die in dit geval fantasiemijlen suggereert omdat de getallen zo klein zijn. Meestal zijn de afstanden tussen stations

groter en kan de conclusie niet anders zijn dan dat er weer eens een I is toegevoegd of weggelaten. Dezelfde fout met (dezelfde!) twee kleine getallen komt voor op route 213 van het *Reisboek van Antoninus*¹² en die is aantoonbaar in mijlen van ca. 2½ km uitgedrukt:

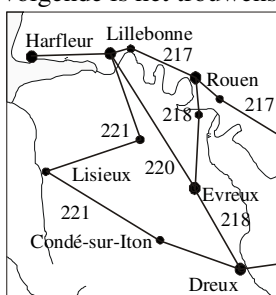
			gemeten
Tarvenna	Terwaan		
Nemetacum	Atrecht	xxii	-
Camaracum	Kamerijk	xiii	-
Augusta Veromandorum	St.-Quentin	xviii	-
Contra Aginnum	Condren	xiii	-
Augusta Suessoum	Soissons	xii	-
Fines	Fismes	xiii	xii
Durocortoro	Reims	xii	xi

Probleem 3: de ‘wetenschappelijke’ reconstructie (afb. 2) heeft geen verbinding Nemetaco - Turnaco (Atrecht - Doornik). De oorzaak is waarschijnlijk dat die reconstructie niet gemaakt is met behulp van de Peutinger-kaart zelf, maar met de uitgave van Conrad Miller. Dat is een kopiist uit de 19^e eeuw, die de problemen van de Peutinger-kaart heeft vergroot door hier een route te verduisteren. De afstand van XIII mijl achter de naam ‘Nemetaco’ is trouwens de afstand naar Camaraco (Kamerijk) en niet die naar Turnaco (Doornik), want die bedraagt XXIII mijl. In het *Routeboek van Antoninus* is dat getal aangezien voor XXVII.¹³ Daar heeft dus de gebruikelijke verwisseling van II met V plaatsgevonden.

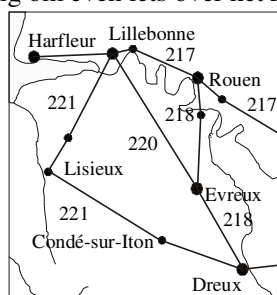
Probleem 4: wat betekent het getal XXXI (afb. 1) achter de naam Sammarobriua? Alléén de verbinding tussen Amiens en Beauvais heeft op de Peutinger-kaart geen afstand gekregen, maar als dat wel was gebeurd dan had die afstand in dit geval langs de betreffende verbindinglijn gestaan. Bovendien is de afstand Amiens - Beauvais XXII mijl, en niet XXXI mijl. De oplossing is erg simpel. Trek een (rood) lijntje tussen het kaartsymbool van Samarobriua en het daarboven gelegen Camaraco en het raadsel is opgelost. De weg van Amiens naar Kamerijk (Cambrai) loopt over Albert en Bapalme (Bapaume) en is 31 Gallische mijlen lang.

Probleem 5: hoe loopt de verbinding tussen Boulogne-sur-Mer (Bononia) en Lillebonne (Luliobona)? Op de Peutinger-kaart ligt tussen beide plaatsen Grauinum, en wel van beide tien mijl verwijderd. In werkelijkheid liggen Boulogne en Lillebonne hemelsbreed ongeveer 60 mijl uit elkaar en wie ze door een rechte lijn met elkaar verbindt komt tot de ontdekking dat een behoorlijk groot stuk daarvan door het water van Het Kanaal loopt. De situatie zoals die op de Peutinger-kaart is weergegeven kan niet juist zijn. Er zijn twee mogelijkheden: 1° de tekenaar heeft werkelijk een route van Lillebonne naar Boulogne bedoeld, en wel zo dat er op twintig mijl afstand van Lillebonne op een boot naar Boulogne gestapt moest worden, of 2°, de route loopt vanaf Lillebonne weliswaar naar de kust, maar heeft verder niets met Boulogne-sur-Mer te maken en is daar door een kopiist per ongeluk mee verbonden. Bruijnesteijn heeft voor Grauinum geen moderne naam opgegeven, maar de plaats op zijn kaartje wel bij de haven van Fécamp ingetekend. Dat is een populaire interpretatie, hoewel de afstand Lillebonne - Fécamp XIII mijl bedraagt en er voor het stuk van X mijl tussen Grauinum en de kust dan geen verklaring is.

Merkwaardig is dat niemand bij het eindpunt van deze route aan Dieppe denkt. Waarschijnlijk is de oorzaak daarvan dat het *Reisboek van Antoninus* tussen Lillebonne en Boulogne een groot leeg gebied toont. In werkelijkheid was dat gebied helemaal niet leeg, want er liepen belangrijke routes tussen Amiens en Rouen en tussen Dieppe en Beauvais. In verband met het onderhavige probleem en vooral ook voor het volgende is het trouwens nodig om even iets over het *Routeboek van Antoninus* te zeggen. De routes uit

Afbeelding 4

Afbeelding 5

het *Routeboek van Antoninus*, het is al gezegd, geven over het algemeen geen andere problemen dan foute afstanden en onjuist gespelde, verwisselde of weggelaten namen. De routes op zich zijn in Gallia eigenlijk altijd intact. Men kan natuurlijk wel een interpretatiefout maken, en dat lijkt op afbeelding 4 te zijn gebeurd. Of dit de ‘wetenschappelijke’ oplossing is valt niet te zeggen. In ieder geval heeft Bruijnesteijn haar zo in beeld gebracht.

Wat de huidige naam is van de halte tussen Lillebonne (Iuliobona) en Lisieux (Noviomagus) vermeldt hij niet, maar aan de plaats op de kaart is te zien dat hij Brionne in gedachten heeft gehad. In de bronnen heet ze Breuoduro of Brevodorum, volgens de Peutinger-kaart op XVIII mijl van Lillebonne gelegen, en volgens het *Routeboek van Antoninus* is het XVII mijl. De hoge mate van overeenstemming in de afstanden garandeert niets. Beide bronnen kunnen op dezelfde manier afstanden geven die beslist fout zijn. De afstand Lillebonne - Brionne is XVI mijl en komt daar dus in de buurt. Wel is het zo dat er tussen Lillebonne en Lisieux, op 18 mijl afstand van de eerstgenoemde plaats, een dorpje ligt met de naam Le Brévedent. Het lijkt voor de hand te liggen om dát gelijk te stellen aan Brevodorum. De afstand vandaar naar Lisieux is vijf mijl. Afbeelding 5 toont hoe route 221 van het *Routeboek van Antoninus* er dan uit ziet. Die route was overigens niet bedoeld als leuke omweg via Lisieux, want Lisieux was in werkelijkheid een knooppunt waar de hier getoonde routes en die uit westelijker streken samen kwamen. De lijn Lillebonne - Lisieux kan naar het zuidwesten toe recht doorgetrokken worden door Argentan (Vagoritum) en naar Jublains (Nudionnum). Die route komt in de geschreven bronnen echter niet voor en is op de afbeeldingen van dit artikel ook niet te zien. De andere kant op loopt de route Lisieux - Lillebonne in een rechte lijn naar Dieppe (afb. 8). Vandaar dit intermezzo.

De Peutinger-kaart geeft de oude naam van Dieppe niet en suggereert dat de afstand vandaar naar Grauinum X mijl is. Echter, Grauinum is waarschijnlijk het tegenwoordige gehucht Gréaume bij Héricourt-en-Caux. Dat ligt wel tien mijl van Lillebonne vandaan, zoals de kaart voorschrijft, maar nog zeventien mijl van Dieppe. Vermoedelijk is er op de route nóg een halte geweest die tien mijl van Dieppe af lag en zeven mijl van Héricourt-en-Caux. Op die plek ligt nu Bretteville-Saint-Laurent, waar voldoende Romeins is gevonden om deze veronderstelling te steunen. Op afbeelding 3 is te zien hoe de route er van oorsprong waarschijnlijk uit zag. Dieppe was geen geïsoleerde plaats aan de kust, zoals Fécamp, maar door een weg verbonden met Beauvais. De talrijke vondsten van voorwerpen en resten van bouwwerken uit de oudheid langs die weg getuigen van de belangrijkheid van zowel de weg als van de havenplaats Dieppe.

Probleem 6: het vreemde getal XX links van Ratumagus. Bruijnsteijn rekent het als de afstand van Ratumagus (Rouen) naar Breuoduro. In dat geval zou de tekenaar of kopiïst het echter schuin langs de verbindingslijn van Ratumagus naar Breuoduro gezet hebben. Het staat nu wel een heel klein beetje schuin, maar geeft de indruk bij een rode lijn te horen die weggevallen is. Er van uitgaande dat Bruijnsteijn met Breuoduro Brionne bedoelde klopt de afstand ook niet. Die zou dan XVII mijl moeten zijn. Een route Rouen - Le Brévedent komt straks nog even ter sprake, maar kan hier verder wel buiten beschouwing gelaten worden. Het getal hoort hoogstwaarschijnlijk inderdaad bij een weggevallen lijn, en wel bij de verbinding Rouen - Lillebonne. Het *Reisboek van Antoninus* geeft hiervoor de correcte afstand van twintig mijl. Dat de maker of kopiïst van de kaart hier met ruimtegebrek kampte is te zien aan het feit dat hij Lillebonne en ook de route vandaar naar Rouen onder de rivier tekende, terwijl ze eigenlijk aan de noordkant ervan liggen.

En dat brengt ons op **Probleem 7:** het vreemde zigzaggende verloop van route 42 (afb. 2). Dat probleem is in de loop van dit artikel nog groter gemaakt door de locatie van Breuoduro te verplaatsen. Wat er daarvoor lijkt te gebeuren is te zien op afbeelding 7. De route zigzagt nog veel heviger en het zal duidelijk zijn dat er iets niet aan deugt. Wát er niet aan deugt is te vinden in het *Reisboek van Antoninus*. Men hoeft alleen maar route 42 van de Peutinger-kaart te vergelijken met route 221 uit het Reisboek:

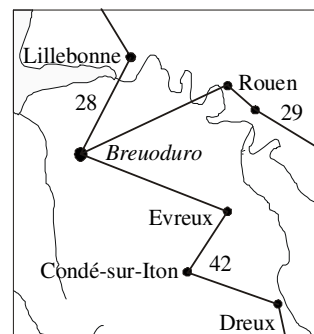
PK42

Ivliobona   Lillebonne
 Breuoduro   Le Brévedent
Mediolano   **Evreux**
 Condate   Condé-sur-Iton
 Durocassio   Dreux

RA221

Iuliobona   Lillebonne
 Brevodorum   le Brévedent
Noviomago   **Lisieux**
 Condate   Condé-sur-Iton
 Durocasis   Dreux

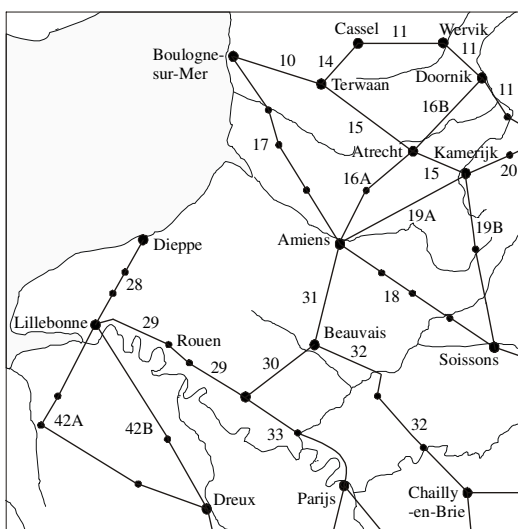
afbeelding 7

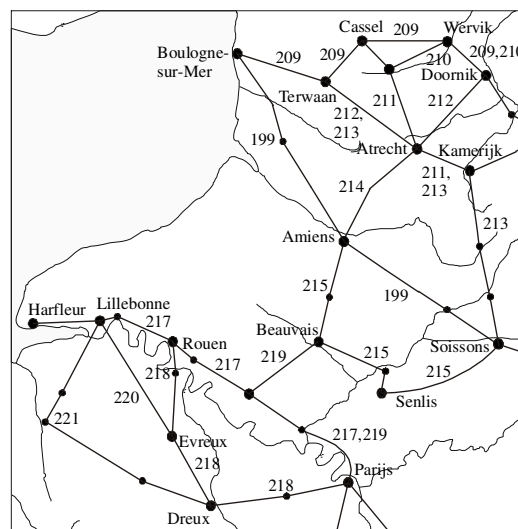
De zaak is duidelijk: Mediolano (Evreux) hoort op deze route niet thuis. Er had Noviomago (Lisieux) moeten staan. De kopiïst van de Peutinger-kaart kon de naam *Mediolano* echter niet zomaar uit zijn mouw schudden. Hij moet hem op de kaart hebben gezien, en wel ongeveer op de plaats waar hij nu staat. Wie het *Routeboek van Antoninus* kent begrijpt na enig nadenken ook wel wat er gebeurt is. De routes 218 (gedeeltelijk) en 220 (afb.9) uit dat boek hebben waarschijnlijk ook op de kaart gestaan, maar

zijn door ruimtegebrek of onoplettendheid bij het kopiëren verloren gegaan. Alleen de naam ‘Mediolano’ is ongeveer op zijn plaats gebleven. Vergelijk de afbeeldingen 1 en 3.

‘De wetenschap’ zal antwoorden dat dit allemaal maar veronderstellingen zijn en dat niets ervan te bewijzen valt. Daar staat tegenover dat die veronderstellingen leiden tot een begrijpelijk kaartbeeld, dat in overeenstemming is met het *Routeboek van Antoninus* en met wat er onder en boven de grond is aangetroffen aan resten uit de oudheid. Er komen geen ongeloofwaardige verbindingen, zoals Lillebonne - Boulogne, of bizarre routes, zoals nr. 42, meer op voor. Afbeelding 8 toont dit kaartbeeld. Afbeelding 9 dat van het *Routeboek van Antoninus*. Vergelijk afbeelding 8 ook met het ‘wetenschappelijke’ kaartbeeld op afbeelding 2 en zoek de tien verschillen (alléén in de lijnen, anders zijn het er meer).

afbeelding 8

afbeelding 9

¹ Maas, A. & J. Jochems (red.) *De Peutinger-kaart en de Lage Landen SEM-reeks vergeten verleden deel 2*. Papieren Tijger Breda / SEM Bavel 2007

² Halbertsma, R. in *Geschiedenis Magazine* nr. 5 juli-augustus 2008, p. 55/56.

³ Cuntz, Otto (ed.) *Itineraria Romana I: Itineraria Antonini Augusti et Burdigalense*. Teubner Leipzig 1929, p. 36

⁴ idem p. 54 en 55

⁵ Bruijnesteijn van Coppenraet, W: *De Romeinse Reisgidsen =/ Itineraria Romana* Arnhem 2006, p. 27
Inlichtingen: w@brucop.com.

⁶ Veen, R. van, 'Solimariaca' in: *SEMafoor* 3-3 2002, p. 20 t/m 23

⁷ Als basis voor deze natekening diende die van C. Miller uit 1887. Hier en daar zijn kleine correcties daarop gedaan met behulp van het (geretoucheerde) facsimile bij het boek van Annalina e Mario Levi: *La "Tabula Peutingeriana"*, Bologna 1978

⁸ César-François Cassini (1714-1784). Zie op <http://demo.geogarage.com/cassini/> (aantal keren inzoomen)

⁹ Robb, Graham *De ontdekking van Frankrijk*. Atlas Amsterdam/Antwerpen 2008, hoofdstuk 10

¹⁰ Bij de reconstructie van de in dit artikel genoemde routes is gebruikgemaakt van de 1:100.000 kaarten uit de serie *IGN carte de promenade*. Het gaat hier om de nummers 01, 02, 03, 04, 07, 08 en 18

¹¹ Bruijnesteijn nr. 209, Cuntz p. 58

¹² Cuntz p. 58

¹³ Bruijnesteijn nr. 212, Cuntz p. 58

SEMafortje

SPOOKTIJD OP INTERNET

In het zogenaamde *Wetenschapsforum* op internet (via Google) woedt sinds enige tijd een discussie over de stelling van Heribert Illig over de Phantomzeit in het eerste millennium n.Chr. Enkele personen blijken daadwerkelijk Illigs boeken of *Zeitensprünge* te hebben

gelezen; voornamelijk zien we echter kreterij van een erg laag niveau. Hier en daar ook een verwijzingen naar Delahaye en (positieve en negatieve) oordelen over diens werk. Alles bijeen toch niet een forum waar een echte wetenschappelijk georiënteerde discussie mogelijk is